

TÄYDENTÄVÄ LAUSUNTO

Rikosoikeuden apulaisprofessori Tatu Hyttinen
16.2.2021

EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNNALLE

Asia: HE 226/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 25 luvun 9 §:n muuttamisesta

Aluksi

Olin torstaina 12.2.2021 kuultavana lakivaliokunnan etäkokouksessa yllä mainitusta hallituksen esityksestä. Kuulemisen jälkeen lakivaliokunta pyysi minulta tiiviitä kirjallisia vastauksia alla oleviin kysymyksiin.

Vastauksinani esitän kunnioittavasti seuraavan.

Kysymys 1

Vaikuttaako ja millä tavoin ehdotettu syyteoikeuden laajennus laittoman uhkauksen tunnusmerkistöön ja sen tulkintaan (esim. laventaako tunnusmerkistön tulkintaa)?

Vastaus

Nyt puheena olevassa esityksessä on kysymys ainoastaan laitonta uhkausta koskevasta syyteoikeuden laajentamisesta. Syyteoikeuden laajentamiselle ei ole vaikutusta laittoman uhkauksen rikostunnusmerkistön sisältöön.

On kuitenkin mahdollista (ja oletettavaakin), että syyteoikeuden laajentumisen johdosta laittoman uhkauksia viedään tuomioistuimiin jonkin verran aikaisempaa enemmän. Tämä voi lisätä tuomioistuinissa myös kiperien tapausten määrää. Kiperissä tapauksissa tuomioistuimet tekevät rajanve-toja sallitun ja kielletyn toiminnan välillä, mikä voi vaikuttaa (ja todennäköisesti vaikuttaakin) laittoman uhkauksen rikostunnusmerkistön sovellusalaan tulevaisuudessa.

Pidän kuitenkin selvänä, että ehdotuksen vaikutukset laittoman uhkauksen sovellusalaan tulisivat olemaan vähäisiä. Toiseksi huoli siitä, että ehdotus perusteettomasti kaventaisi tai uhkaisi sananvapauden toteutumista, on aiheeton.

Kysymys 2

Onko ehdotuksessa ongelmia laillisuusperiaatteen kannalta (Pev lausunnon tarve?)

Vastaus

Tähdennän, että nyt puheena olevassa ehdotuksessa on kysymys vain ja ainoastaan laittoman uhkauksen syyteoikeuden laajentamisesta. Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen näkökulmasta syyteoikeuden laajennukset ovat huomattavasti vähemmän riskialttiita kuin rikostunnusmerkistöjä (kuten laittoman uhkauksen rikostunnusmerkistöä) koskevat muutokset. Siksi voidaan lähtökoh-taisesti katsoa, ettei ehdotettu syyteoikeuden laajennus ole ongelmallinen rikosoikeudellinen lail-lisuusperiaatteen näkökulmasta.

Näin ollen johtopäätökseni on seuraava: asiassa ei ole tarvetta perustuslakivaliokunnan lausun-nolle.

Tästä huolimatta kiinnitän huomiota seuraavaan. Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate sisältää rikoslainsäätäjää velvoittavan epätäsmällisyyskiellon. Kiellon ydinidea on se, ettei lainsäätäjällä saa säätää epätäsmällisiä kriminalisointeja. Sama idea on syytä ulottaa kaikkeen rikoslainsäädäntöön, mukaan lukien syyteoikeuden laajennukset.

Olen 31.1.2021 päivätyssä kirjallisessa lausunnossani todennut, että ehdotuksen sisältämä määritelmä ”työtehtävien vuoksi” on merkityssisällöltään varsin epämääräinen. Pääargumenttini on ollut se, että työn- ja työtehtävien käsite on muuttunut voimakkaasti. Tämän vuoksi voisi olla perustellumpaa ulottaa syyteoikeus koskemaan vain sellaisia työntekijöitä (ja työtehtäviä), joka ovat työsuhteessa taikka virka- tai siihen rinnastettavassa julkisoikeudellisessa palvelussuhteessa työnantajaan. Tämä määritelmä vastaisi sitä, kuinka työntekijä on määritelty työrikoksia koskevassa rikoslain luvussa (ks. RL 47:8.1, kohta 3). Kyseinen määritelmä lisäisi sääntelyn selkeyttä ja vastaisi siten paremmin niitä vaatimuksia, joita seuraa epätäsmällisyyskiellosta.

Suppeampi määritelmä johtaisi tosin siihen, että esimerkiksi freelance-toimittajat tai apurahattutkijat jäisivät suojan ulkopuolelle. Tämä olisi ilmeisesti esityksen tavoitteiden vastaista.

Kysymys 3

Tuleeko ja voidaanko työtehtäviä määritellä tarkemmin säännösten tasolla vai voidaanko jättää esityksen ja valiokunnan mietinnön perustelujen varaan?

Vastaus

Jos syyteoikeus ulotetaan koskemaan kaikkia mahdollisia työntekijöitä ja työntekemisen muotoja, ehdotuksen sisältämä määritelmä ”työtehtävien vuoksi” lienee ainoa perusteltu ja mahdollinen määritelmävaihtoehto. Tällöin on perusteltua, että lakivaliokunta pyrkii jäsentämään työtehtävän merkityssisältöä (soveltuuko kilpaurheiluun, pitääkö työstä saada palkkaa tai palkkiota jne.).

Sinänsä en näe ehdotonta estettä sille, että syyteoikeuden laajennus saatetaan voimaan ehdotetun kaltaiseksi – ja lisäksi lakivaliokunta mietinnössään täsmentää, minkälaisiin ”työtilanteisiin” syyteoikeuden laajennus on tarkoitus ulottaa.

Selkeämpi vaihtoehto voisi tosin olla se, että työtehtävien merkityssisältö määriteltäisiin jo laissa tarkemmin. Tällöin pitäisi hyväksyä se, että syyteoikeus ei ”suojaishi” samalla tavalla kaikkia työtä tekeviä ihmisiä (tämä voi olla ongelma yhdenvertaisuuden näkökulmasta).

Esimerkiksi mikään ei estäisi laatimasta työtehtävien/työntekijän määritelmää seuraavasti: *Laiton uhkaus olisi virallisen syytteen alaisena rikoksen ensinnäkin silloin, jos laiton uhkaus kohdistuisi henkilöön, joka on työsuhteessa taikka virka- tai siihen rinnastettavassa julkisoikeudellisessa palvelussuhteessa työnantajaan, eikä rikoksenteijä kuulu työpaikan henkilöstöön*

Kyseinen määritelmä vastaisi sitä, kuinka työntekijä on määritelty työrikoksia koskevassa rikoslain luvussa (RL 47:8.1, kohta 3), joten rikosoikeussysteemillisesti kyseinen määritelmä olisi ongelmaton.

Korostan, että ehdottomani täsmällisempi määritelmä sulkisi mm. freelance-toimittajat, apurahattutkijat, toiminimet yms. lain sanamuodon ulkopuolelle.

Kysymys 4

Onko tietoa siitä, onko käsitteen tulkinta aiheuttanut ongelmia käytännössä, kun kyse on lievän pahoinpitelyn syyteoikeudesta?

Vastaus

Lievä pahoinpitely on virallisen syytteen alainen muun ohella silloin, jos teko on kohdistunut henkilöön hänen työtehtäviensä vuoksi eikä rikoksentekijä kuulu työpaikan henkilöstöön. Näin ollen lievän pahoinpitelyn syyteoikeus vertaantuu sanamuodoltaan nyt puheena olevaan ehdotukseen.

Lievän pahoinpitelyrikoksen syyteoikeus ei liene aiheuttanut erityisiä tulkintaongelmia oikeuskäytännössä. On kuitenkin huomioitava, että pahoinpitelyrikokset ja laiton uhkaus ovat erityyppisiä rikoksia. Esimerkiksi pahoinpitelijän motiivi ja tarkoitus voidaan helpommin päätellä tekokontekstin ja tekokokonaisuuden perusteella verrattuna tilanteeseen, jossa tekijä on syyllistynyt laittomaan uhkaukseen internetissä.

Katsonkin, ettei lievän pahoinpitelyn syyteoikeutta koskevasta oikeuskäytännöstä kannata hakea liikaa vertailevia argumentteja arvioitaessa sitä, onko nyt puheena oleva lakiehdotus perusteltu.

Kysymys 5

Mitä se, että teon motiivi ei täyty, merkitsee rikosprosessuaalisesti? Miten vaikuttaa se, onko uhri luopunut rangaistusvaatimuksen esittämisestä vai ei?

Vastaus

Syyteoikeus on rikosvastuun edellytys. Jos syyteoikeutta ei ole, tuomioistuimen on hylättävä syyte. Näin ollen tuomioistuimet voivat joutua arvioimaan tekijän tarkoitusta ja motiiveja pohtiesaan sitä, onko syyttäjällä asiassa syyteoikeus. Pahimmillaan tämä voi johtaa siihen, että asiassa järjestetään täysimittainen oikeudenkäynti, jossa selvitetään, ovatko vastaajan esittämien uhkausten motiivina olleet uhrin työtehtävät. Jos asiassa esitetyn näytön perusteella todetaan, että tekijän uhkauksen motiivina eivät olleet uhrin työtehtävät, syyte on hylättävä. Esimerkiksi asiakaspalvelijaan rasistisen motiivin perusteella esitetty uhkaus ei olisi virallinen syyteoikeuden alainen, mutta jos uhkaus olisi kohdistettu asiakaspalvelijaan hänen työtehtäviensä vuoksi, teko olisi virallinen syytteen alainen.

Uhri (asianomistaja) voi vaatia aina rangaistusta laittomasta uhkauksesta. Niissä tapauksissa, jossa asianomistaja on esittänyt rangaistusvaatimuksen, uhkauksen motiivilla ei ole syyteoikeuden näkökulmasta merkitystä.

Jos asianomistaja ei ole esittänyt rangaistusvaatimusta tai luopuu rangaistusvaatimuksen esittämisestä (ilmoittaa esitutkinnassa, ettei hänellä ole asiassa rangaistusvaatimusta), asia ei etene rikosprosessissa. Sen sijaan, jos teko on virallisen syytteen alainen, asianomistajan esittämällä rangaistusvaatimuksella (tai rangaistusvaatimuksesta luopumisella) ei ole merkitystä. Esitutkinta suoritetaan, syyteharkinta tehdään ja oikeudenkäynti käydään, halusi uhri tätä tai ei. Luonnollisestikin rikosprosessin onnistuminen edellyttää usein uhrin myötävaikutusta, kuten sitä, että uhri kertoo kokemastaan uhkauksesta.

Kysymys 6

Voidaanko esityksen taustalla oleva sääntelytarve kattaa osallisuusopeilla? Osallisuusoppien soveltaminen verkkoympäristössä (ongelmatonta vai haasteellista)?

Vastaus

Tämä on varsin laaja kysymys, eikä siihen ole mahdollista vastata lyhyesti. Yleisesti ottaen voidaan kuitenkin todeta, että osallisuusopillisesti Suomessa on omaksuttu niin sanottu erillisvastuujärjestelmä. Tämä tarkoittaa sitä, että rikoksen tekemisen muotoina erotetaan tekijävastuu ja

osallisuusvastuu. Tekijävastuu kattaa yksin tekemisen, rikoskumppanuuden ja välillisen tekemisen, kun taas osallisuusvastuu kattaa yllytyksen ja avunannon. Suomessa omaksuttu erillisvastuujärjestelmä on otettava huomioon, kun mietitään, kuinka vihapuheeseen ja maalittamiseen olisi mahdollista ja perusteltua reagoida rikoslainsäädäntöä kehittämällä. Osallisuusopilliset kysymykset voivat vaikuttaa esimerkiksi siihen, kuinka perusteltua/tarpeellista on pyrkiä säätämään erillis-kriminalisointi maalittamisesta.

Osallisuusoppia ei sinänsä voida pitää ratkaisuvaihtoehtona pohdittaessa sitä, kuinka vihapuhetta ja maalittamista pitäisi pyrkiä kontrolloimaan. Muutokset osallisuusoppiin ovat rikosoikeussyste-maattisesti erittäin hankalia. Siksi on lähes välttämätöntä lähteä siitä, että nykyiset osallisuusopil-liset säännökset (rikoskumppanuus, yllytys, avunantoa jne.) ovat ratkaisevassa asemassa myös verkkoympäristössä. Lisäksi on oletettavissa, että osallisuusopilliset konventiot ja käytänteet ”elä-vät” tarvittavalla tavalla oikeuskäytännössä, kun tuomioistuimet (etenkin korkein oikeus) joutuvat tulevaisuudessa ratkomaan verkkoympäristöön liittyviä osallisuusopillisia kysymyksiä.

Kysymys 7

Onko ehdotettu muutos julkisten luottamushenkilöiden osalta perusteltu ja tarpeen vain tulisiko ensin säätää vain työtehtävien osalta? Mitä erityiskysymyksiä mahdollisesti nousee julkisten luot-tamushenkilöiden osalta (esim. miten luottamushenkilön tehtävässään kokemaan uhkaukseen rea-goidaan ja kuka aktivoituu luottamushenkilön puolesta)?

Vastaus

Esityksen keskeisenä tavoitteena vaikuttaisi olevan pyrkimys turvata julkisten tehtävien asianmu-kainen hoito (demokratian turvaaminen, viranomaistoiminnan turvaaminen, toimittajien sananva-pauden suojeleminen jne.). Näin ollen pidän esitysten tavoitteiden valossa perusteltuna, että luottamus-henkilöille on haluttu tarjota suojaa.

Jos ehdotuksessa tarkoitettu syyteoikeuden laajennus tulee voimaan, uhatuksi tulleen luottamus-henkilön puolesta voi aktivoitua kuka tahansa. Käytännössä virallinen syyteoikeus tarkoittaa ni-menomaan sitä, että kuka tahansa voi tehdä asiasta rikosilmoituksen riippumatta asianomistajan (luottamushenkilön) omasta mielipiteestä.

On tähdennettävä, ettei syyteoikeutta olla antamassa ainoastaan työnantajalle tai työntekijän esi-henkilölle tai vastaavalle. Jos rikos on virallisen syytteen alainen, kuka tahansa voi tehdä rikosil-moituksen asianomistajan (uhrin) tahdosta riippumatta.

Jos esimerkiksi syrjäseudulla asuva eläkeläinen huomaa, että internetissä on uhattu Helsingissä asuvaa luottamushenkilöä, hän voi tehdä asiasta rikosilmoituksen. Vastaavasti kuka tahansa voi tehdä rikosilmoituksen, jos hän katsoo, että työntekijää on uhattu hänen työtehtäviensä vuoksi.

Kysymys 8

Mitkä ovat seuraavat, kiireiset askeleet maalittamiseen puuttumiseksi?

Vastaus

Kysymys on hankala. Jo nykyisin voimassa olevalla rikoslailla on mahdollista puuttua esimerkiksi uhkaavaan, panettelemaan, solvaavaan sekä rasistiseen vihapuheeseen. Myös yksityiselämää kos-kevien tietojen levittäminen on kriminalisoitu. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että voimassa olevalla rikoslailla on jossakin määrin hankalaa reagoida niin sanottuun joukkoistettuun vihaan (maalitta-miseen). Tämän kaltaisen vihan rikosoikeudellinen kontrollointi on erityisen hankalaa, koska mah-dollisissa säädöshankkeissa pitäisi huomioida asian valtiosääntöoikeudelliset ulottuvuudet,

rikosoikeuden systematiikka, osallisuusopilliset kysymykset jne. Jos asiaan halutaan puuttua, onkin varauduttava siihen, että lainsäädäntötyö on varsin hankalaa ja hidasta, eikä lopputuloksesta olisi mitään takeita.

Todettakoon, että vireillä on ainakin yksi rikosoikeudellinen tutkimushanke, jossa tämän kaltaisia asioita pohditaan.

Lopuksi

Lakivaliokunnan keskustelun (ja yleisemminkin yhteiskunnassa käydyn keskustelun) perusteella allekirjoittaneelle on syntynyt kuva, jonka mukaan voimassa oleva laittoman uhkauksen rikostunnusmerkistö (RL 27:7) koetaan jossakin määrin ongelmalliseksi. Tämän kaltainen käsitys on nähdäkseni perusteltu, koska vakavastikin otettavan uhkailun keinot ja muodot ovat muuttuneet voimakkaasti sen jälkeen, kun nykyinen laittoman uhkauksen rikostunnusmerkistö on säädetty voimaan 1990-luvulla. Siksi voisi olla perusteltua alkaa pohtia, pitäisikö laittoman uhkauksen rikostunnusmerkistöön tehdä muutoksia. Tämä voisi yleisestikin ottaen olla merkittävämpi uudistus kuin vain laittoman uhkauksen syyteoikeutta koskevat muutokset.

Turussa 16.2.2021

Tatu Hyttinen
OTT, VTM, VT, rikosoikeuden apulaisprofessori